

I раздобље пољске средњовековне књижевности (до краја XII века)

Хагиографска књижевност

Почеци хагиографске књижевности везани су за култ првог домаћег светитеља – св. Војћеха.

Житија св. Војћеха

1. Најранији хагиографски спис који је у непосредној вези с пољском националном културом назива се традиционално *Прво житије* (*Vita prior*; *Żywot pierwszy*) св. Војћеха. Пун наслов списка гласи: *Sancti Adalberti Pragensis episcopi et martyris vita prior* (*Житије прво св. Војћеха, прашкога бискупа и мученика*)

Житије је настало 998–999. год. у Риму у бенедиктинском самостану Светих Бонифација и Алексија на Авентину.

За аутора се сматра Италијан Јован Канапаријус (Giovanni di Cannapara, пољ. Jan Kanapariusz, † 1004), бенедиктинац, најпре редовник, а потом опат споменутог самостана.

Преовлађује мишљење да је житије настало баш у споменутом самостану, јер Војћех је, као редовник тога самостана, управо одатле 996. кренуо у своју мисију.

Vita prior – без обзира на конвенцију жанра – вредан је извор за биографију св. Војћеха, јер је настао у средини где су га лично познавали. По другим претпоставкама, реч је о сведочанствима из прве руке која су могли дати **Рађим** (Гауденције), полубрат Војћехов и први гњезњански надбискуп и/или **Бенедикт-Богуша**, протођакон, водич и тумач у Војћеховој пруској мисији.

Житије обилује аутентичним детаљима из биографије као што су спорови с непријатељима у прашкој капитули; два бискупова бекства из Прага; жестока свађа

с опатом самостана на Монте Касину; радост Војћехова кад је добио писмо из Прага с изјавом да га неће за бискупа итд.

Житије је сачувано у три редакције:

- 1) Верзија А („отонска“), најопширнија, где се истиче улога цара Ота III, из чијих је руку Војћех примио пасторал (пастирски штап);
- 2) Верзија Б – скраћена, у којој изостају партије о Оту III и
- 3) тзв. „Монтекасинска“ – најкраћа.

2. тзв. *Друго житије (Vita altera; Żywot drugi)* св. Војћеха дело је Бруна из Кверфурта (св. Бруна-Бонифација, између 974. и 978–1009).

Бруно из Кверфурта први је латински писац за којег се поуздано зна да је боравио у Пољској. Био је духовник цара Ота III и подржавао његово настојање да се покрсте Пруси. Смрт св. Војћеха била је велики ударац за цара и његовог исповедника.

Бруно је пратио цара на његовом путу у Рим 998, где је потом остао неколико година. Ступио је у бенедиктински ред, и то највероватније у – већ спомињаном – самостану Светих Бонифација и Алексија на Авентину, примивши редовничко име Бонифације.

Затекао се у самостану Переум код Равене, кад је 1001. стигла молба Болеслава Храброг да се упуте мисионари у поречје Одре. Његова два сабрата кренула су одмах, а он је – због рата новог немачког цара Хенрика II с Пољацима – морао другим путем.

Године 1004. постао је мисионарски надбискуп који је могао да рукополаже нове бискупе. Ширио је хришћанску веру међу Угрима (Тиса) и Печењезима (Дњепар, јужно од Кијевске Русије), а посредно, преко изасланика, и Швеђанима.

Остварење идеја Ота III Бруно није могао да очекује од Хенрика II; зато је био оријентисан на Болеслава Храброг, Отовог истомишљеника и пријатеља...

У Пољској је могао боравити 1005–1006, а поуздано се зна да је 1008–1009. провео тамо више месеци. У Пољској се, под патронатом Болеслава Храброг, опремао за мисију међу Јатвинзима (изумрло племе, насељено између Пруса и Литванаца и генетски сродно са њима).

Бруно је написао два сачувана хагиографска дела:

- *Друго житије св. Војћеха* и
- *Житије петорице браће мученика*,

а сматра се и да је аутор изгубљене *Пасије св. Војћеха*.

Писац је и једног сачуваног епистологографског дела – *Бруновог писма краљу Хенрику (Epistola Brunonis ad Henricum regem, 1008)*. Адресат је Хајнрих II Свети, који је наследио Ота III. У писму описује своју мисију међу Печењезима и снажно се заузима за Болеслава Храброг, с којим је Хајнрих био у сукобу.

Друго житије св. Војћеха носи наслов: *Sancti Adalberti Pragensis episcopi et martyris vita altera (Житије друго св. Војћеха, прашкога бискупа и мученика)*.

Претпоставља се да је настало 1004. у Риму.

Излагање биографије св. Војћеха овде је слично као и у *Првом житију*, с тим што су додате бројне *амплификације* – теолошког, морализаторског и историјског карактера.

Лик светитеља дат је динамички, кроз сучељавање врлина и мана, снаге и слабости. Епизоде које говоре о Војћеховој напраситости изостале су или су ретуширане у *Другом житију*. Текст је сачуван у две редакције, краћој и дужој. У краћој редакцији изостају чудеса.

Остала Брунова хагиографска дела. *Пасија* или *Опис мучеништва св. Војћеха* – позната је посредно: спомиње се као извор за *Хронику* Гала Анонима, тј. била је позната на почетку XII в. Претпоставља се да је настала на подстицај Болеслава Храброг.

Житије петорице браће мученика (Vita quinque fratrum martyrum) настало је вероватно у Пољској. Посвећено је хришћанским мисионарима које је позвао Болеслав 1001. Брунова сабраћа Бенедикт и Јован, као и тројица пољских неофита – Исак, Матија и послужитељ-хришћанин Кристиан, убијени су 1003. год. на спавању у малом братству усред густих шума Великопољске.

Бруно овде није хладнокрвни наратор јер је лично познавао актере. Приповедање о хришћанској мисији и лични однос према догађајима стављени су у

широк међународни контекст, па дело има и ширу димензију. Мешавина је жанрова *vita* и *passio*, док на крају има и богат раздео *miracula*.

Као и његов велики узор – св. Војћех, и Бруно је окончао живот међу паганским Јатвинзима, сродним Прусима.

Са још 18 хришћанских мисионара убијен је 1009. у осветничком налету пагана. Како сведочи једини преживели члан мисије, извесни Виберт, бискупу је одсечена глава, капелани су обешени, а он сам – ослепљен...

Мучеништво св. Бруна-Бонифација. Фреска св. Бруна-Бонифација (Опатија св. Крста, Пољска)

Гертрудин молитвеник

Све чешће се последњих година говори о **Гертруди Мјешковној** (Gertruda Mieszówna, 1025? – 1108) као о *првој пољској списатељици*. У питању је необична судбина једне жене и једне књиге.

Гертруда Мјешковна била је пољска принцеза, кћи краља Мјешка II (990–1034, краљ од 1025) и Рихезе (Риксе) од Лотарингије, сестра краља Казимира I Обновитеља. Године 1043 (?), по вољи свога брата, удата је за кијевског кнежевића Изјаслава (Димитрија), најстаријег сина великог кнеза Јарослава Мудрог.

Поузвано се зна да је у Пољској провела само рано детињство, али је, могућно, боравила у још два наврата – већ као велика кнегиња кијевска. Године 1031 (?), после Мјешковог војног неуспеха, могла се наћи с мајком, братом и сестром у Немачкој. Добила је врло темељито образовање, у духу тзв. „отонске ренесансе“, што је за женску особу онога времена било изузетно ретко. Образовала се вероватно у неком од женских бенедиктинских самостана у близини Келна.

По удаји, свој живот је заувек везала за Кијевску Русију; била је у жижи бурних историјских збивања и превирања. По очевој смрти, Изјаслав је 1054. ступио на великокнежевски престо, али владавина му није протицала срећно: два пута је с породицом морао да тражи уточиште у Пољској – 1068–1069. и 1073–1077.

Гертрудин братанац Болеслав II Смели, први пут као краљевић, други пут као краљ, војном силом враћао је Изјаслава на кијевски престо. Изјаслав је погинуо у династичким борбама 1078. године. Гертруда је наставила живот под покровитељством најстаријег сина Јарополка-Петра, удеоног кнеза владимирско-волинског. 80-их год. XI в. Јарополкова жена Кунегунда-Ирина и Гертруда нашле су се у Кијеву као заробљенице великог кнеза Всеволода. Јарополк је, по повратку из изгнанства, подмукло убијен 1086.

Од тада је Гертруда живела под покровитељством млађег сина Свјатополка-Михаила (од 1093. великог кнеза кијевског). Руски летописи бележе смрт Свјатополкове мајке под 1108. год.

Упитању је дуговечна жена тешке биографије, увек усамљена, препуштена вери и медитацији, о чијем духовном портрету и емотивном свету знамо – из њеног молитвеника.

Збирка латинских молитава (жанр: молитвена проза) која се популарно зове *Гертрудин молитвеник* налази се у кодексу познатом као *Codex Gertrudianus* или *Psalterium Egberti*. Кодекс се чува у Археолошком музеју у Чивидалу у Италији.

Старији део кодекса писан је крајем X века и дар је надбискупа Егберта катедрали у Триру. Садржи *Псалтир* као и три додатна текста (*Litania universalis*, *Confessiones*, *Ordinationes*). Овај део рукописа понела је са собом у Пољску као свадбени дар Гертрудина мати Рихеза; то је био и свадбени дар Рихезин Гертруди кад је одлазила у Кијевску Русију.

Свој данашњи облик кодекс је стицао за Гертрудиног живота. Састоји се од два дела:

- први, новији, из XI в. састоји се од четири пергаментске бифолије;
- други, старији, садржи оригинални *Псалтир* из X века и додатке.

У првом делу, поред календара и 4 богато израђене минијатуре, записан је низ молитава. Молитве су записиване и на маргинама *Псалтира*, као и на осталим слободним листовима кодекса.

У *Гертрудином молитвенику* записано је стотинак молитава (по нумерацији Артура Анђејука – тачно 95).

Како закључује Т. Михаловска на основу реалија које се срећу у молитвама, оне су записиване од почетка 1075. до краја 1086, тј. током 12 година.

Кодекс је Гертруда поклонила својој унуци, Свјатополковој кћери **Збислави** као свадбени дар приликом њене удаје за пољског кнеза Болеслава III Кривоустог. Тако се вредна књига опет – закратко – нашла у Пољској.

Касније, мењајући власнике, кодекс је, преко Мађарске, 1229. доспео у збирку капитуле у Чивидалу, а одатле, у XIX в. – у Археолошки музеј.

Кодекс је занимљив и у ликовном погледу: спој је романске и византијске илуминаторске традиције.

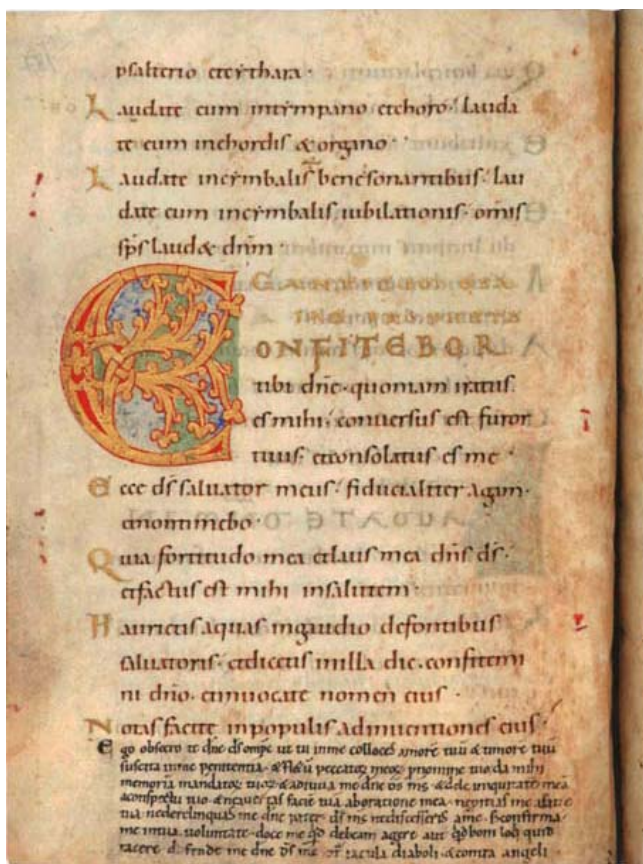

Прва минијатура у предњем,
новијем делу (f. 5 v) – св. Петар
и молиоци.
(стоје Јарополк-Петар и
Кунегунда-Ирина, клечи

Богородица
(коптска иконографска
традиција)

Један од начина
записивања :
лист из другог, старијег
дела кодекса с дописаном
молитвом на доњој маргини

Претпоставља се да је на наредној слици Гертрудин својеручни потпис:

p[ro] me famula tua. Gertruda

[intercede] p[ro] me, famula tua Gertruda
([заузми се] за мене, слушкињу твоју Гертруду)

Текстови су у већини дословна понављања или слободније парафразе литургијских молитава, као и неких индивидуалних, које су у то време кружиле у бројним приватним молитвеницима (*libelli precum*). Мањи део молитвених текстова на оригиналан начин надраста општеприхваћени клише. У њима се назире унутрашњи свет жене коју распињу контроверзе, свет обележен патњом.

Нарочито су занимљиве исповести грехова, жудње за добром уместо свакодневног зла, молитве за сина или против непријатеља.

Иако је до краја живота задржала римокатоличку ортодоксију, Гертруда је прихватала и оно најбоље из источног обреда. Пример су минијатуре у молитвенику.

Била је покровитељка монаха Кијево-печорске лавре, ктиторка многих цркава и манастира и огорчени противник црквеног раскола који је кулминирао 1054. Целим својим бићем и делањем била је оличење јединства хришћанских цркава.

Оставши у Кијевској Русији и после смрти мужа и сина, све време била је залог добросуседских односа између Пољске и Кијевске Русије.

Хронике

1. Хроника Анонима тзв. Гала

Написана је на латинском у Пољској највероватније између 1112. и 1116. Позната је под скраћеним називом *Пољска хроника* (*Cronica Polonorum*); пун наслов гласи: *Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum* (*Хронике и дела војвода или кнежева пољских*).

Спис је сачуван у три рукописне копије, од којих је најстарија из половине XIV в. (тзв. Рукопис Замојских), која се чува у Народној библиотеци у Варшави. Прво штампано издање доживела је 1749.

Почетак Хронике. Рукопис Замојских (1340)

Леви стубац:
једна од првих латинских
световних песма у пољској
средњовековној књижевности

Аутор Хронике није познат, иако у самом делу има доста маркантну позицију.

Личност писца. Познато је да је био редовник-бенедиктинац, као и да је био дубоко везан за култ св. Егидија који се посебно неговао у самостану Сен Жил у Француској и његовој филијали у Шомођвару у Угарској. Стигао је у Пољску из (или преко) Угарске. Поуздано се зна да је био ходочасник који је намеравао да се врати у матични самостан, као и то да је свакако припадао романском свету (Француска, Прованса, северна Италија...). Све остало су претпоставке – поред осталог – да је био Француз или Провансалац; да је, будући у манастиру у Шомођвару, написао *Gesta Hungarorum*, историографско дело сродно *Пољској хроници*; да се у Угарској придружио Болеславу Кривоустом који је ишао на покајање због убиства свога брата Збигњева; да је био је васпитач краљевића Мјешка (III) за време изгнанства у Угарској и стигао са њим у Пољску 1089. Има мишљења да је био Венецијанац или Далматинац, из манастира Св. Николе на Лиду...

Преовлађујуће је, међутим, мишљење да је аутор *Хронике* Гал, тј. Француз, односно да је у најмању руку образовање стицао у Француској. У литератури присутан је једино као Аноним тзв. Гал (Anonim tzw. Gall или Gall Anonim).

Структура *Хронике*. Читава композиција је у знаку броја 3. Састоји се од 3 књиге, а свака од њих још од по 3 раздела:

- 1) „писмо“ – нека врста реторског увода; мешавина посвете и епистографског текста;
- 2) „епилог“ – према средњовековном значењу – сажетак, у стиху, што су уједно и први примери *световне поезије на латинском језику у пољској књижевности*, и
- 3) историјска наративна у ужем смислу.

У неким партијама текста има необично много личног и субјективног: наратор није немаркиран, већ препознатљиво ангажован. Догађаји се излажу селективно, а када се не могу избећи – тактично се ретуширају.

Садржај *Хронике*

- I књига: увод и легендарна историја настанка династије Пјастовића до чудесног зачећа главног јунака – Болеслава III Кривоустог;
- II књига: детињство и младост Болеслава III;

- III књига: владавина Болеслава III приближно до 1113.

У уводу/предговору аутор укратко, али врло прецизно лоцира Пољску у географском погледу, али показује и за оно време необично познавање словенских народа. „Пољска је“ – вели – „северни део Словенства“.

Земља словенска [...] простире се од Сармата, који се још зову Гети, све до Данске и Саксоније; од Тракије пак преко Угарске – коју су некад заузели Хуни, звани и Угри – а даље преко Карантаније досеже до Баварске; на југу напослетку, почевши од Епира преко Далмације, Хрватске и Истре допире до Јадранског мора, где леже Венеција и Аквилеја [и тамо] се граничи с Италијом...¹

Легендарна историја коју Аноним излаже као родослов актуелног владара хронолошки је прва конкретизација мита о настанку пољске државе из циклуса тзв. великопољских предања.

Овако описује Аноним прилике приближно с краја VIII и поч. IX века:

Беше тако у граду Гњезну, што на словенском значи исто што и „гнездо“,² кнез по имену Попјел који имађаше два сина; по паганском обичају спреми он велику гозбу за њихов постриг, на коју позва много својих велможа и пријатеља. Догоди се пак тајанственом вољом Божјом те онамо приспеше два госта која не само што не беху позвана на гозбу, већ беху увредљиво отерана од градске капије. Они се пак, згрожени нечовечношћу ових грађана, упутише одмах у подграђе, где сасвим случајно доспеше пред кућерак орача споменутога кнеза што приређиваше гозбу за синове. Онај несрећник, пун самилости, позва ове дошљаке у своју колибу и најљубазније могуће разастре пред њима слику и прилику свога сиромаштва. А они са захвалношћу примише позив убогог човека и улазећи у гостољубив дом рекоше му: „Радуј се заиста што смо ти дошли, можда ће

---

¹ Према пољском преводу.

² Ово је један од најранијих примера објашњавања словенске/пољске речи.

ти наш долазак донети обиље добра свеколиког, а од потомства част и славу“.

Укућани сиромашног а гостољубивог дома били су: „извесни Пјаст, син Хошћисков, и жена његова по имену Жепка“. У њиховој кући дошло је – захваљујући, наравно, двојици гостију – до чуда умножавања хране и пића, те су тако могли да позову самог кнеза и његове званице кад је овима понестало јестива. Пошто је на тај начин приређена велелепна гозба, двојица незнатних гостију постригоше Пјастовог и Жепкиног сина и наденуше му име Сјемовит „као предсказање будуће судбине“ (?).

Вољом Божјом тај Сјемовит уздигао се на кнежевски престо, а Попјел је срамно прогнан из краљевства – Аноним не пружа појединости о томе, изузев једне: како „приповедају времешни старци“, Попјела су прогнали *мишеви*, те га, премда се од њих склонио у кулу на острву, живог појели...

Сјемовита је, по Анонимовој генеалогiji, наследио син Лестек, а Лестка Сјемомисл који је имао сина – Мјешка. Овај последњи био је по предању слеп од детињства, али је чудом прогледао са навршених седам година – на гозби у част свог пострига. То је, разуме се, био знак да ће једног дана прогледати у правој вери...

У I књизи најзанимљивији су делови посвећени Мјешку и, нарочито, Болеславу Храбром. Занимљиво је да хроничар о убиству св. Станислава, иако је морао знати појединости, бележи само ово:

Како је пак дошло до изгнанства краља Болеслава из Пољске – дуго би било приповедати; могло би се само казати да пошто је сам био помазаник [Божји], није требало [другог] помазаника ни за какав грех да кажњава телесном казном. Јер много му је то штете нанело што је против греха употребио грех и за издају бискупа осудио на одсецање удова. Ми пак нити оправдавамо бискупа-издајника, нити хвалимо краља који је тако ружно остваривао своја права...

У II књизи занимљиве су анегдоте из лова (као сасвим мали, Болеслав Кривоусти је убио дивљег вепра, а као млад – медведа), био је, вели Аноним, „Марсово дете“...

III књига врло обзирно говори, поред осталог, о сувладарству и несугласицама Болеслава и Збигњева; после ослепљења Збигњева и његове смрти, Болеслав је анатемисан, а хроничар врло подробно (као да је сведок?) говори о Болеслављевом 40-дневном кајању и ходочашћу у Угарску – св. Егидију (Шомођвар) и св. Стефану краљу (Секешфехервар)...

Хроника Анонима тзв. Гала и означила је уједно и почетке латинске световне поезије у пољској средњовековној књижевности. У стиху су написани:

- 1) епилози (3)
- 2) *Carmen lugubre* – жалопојка поводом смрти Болеслава Храброг (Пољска – персонификована удовица Храброг)
- 3) 2 витешке песме (*cantilenaе populi*).

2. Пољска хроника мештра Винцентија

Настајала је крајем XII и првих година XIII века у Пољској. Спис је на латинском језику и дело је ученог Пољака, о чијој личности постоји нешто података. Одомаћени наслов *Пољска хроника (Kronika polska)* не одговара оригиналном латинском наслову: *Historia Polonica*).

Личност писца. Аутор хронике је Винценти звани Кадлубек (Wincenty Kadłubek), уз чије име обично стоји и звање „мештар“ (mistrz, magister). Рођен је око 1150. највероватније у околини Опатова. Постоји хипотеза да је био један од тројице синова комеса Стефана, краковског палатина.

Похађао је катедралну школу у Кракову. Још као ђак срео се с краковским бискупом Матијом (Mateusz) и гњезњанским надбискупом Јованом (Jan) – који ће појавити као носиоци приповедања у његовом спису.

После 1177. могао је једно време бити учитељ у катедралној школи у Кракову и сарађивати с кнежевском канцеларијом. Према опсегу његове лектире и типу образовања, претпоставља се да је студирао у Паризу. У Пољску се вратио пре 1189. У Кракову се кретао у најближем окружењу кнеза Казимира II Праведног (Kazimierz Sprawiedliwy), по свој прилици као капелан при кнежевој канцеларији. После кнежеве смрти остао је на двору борећи се за права његових малолетних

синова. Године 1208. рукоположен је за краковског бискупа. На тој дужности остао је до 1217, када ју је добровољно напустио. Од јесени 1217. или пролећа 1218. до смрти борави у цистерцитском самостану у Јенджејову. Умро је 1223. и сахрањен је у тамошњој цркви. Године 1764. проглашен је за блаженог (beatus) Римокатоличке цркве.

Пољска хроника састоји се од четири књиге:

- I – о најстаријој историји Пољске. Вицентије продубљује „историју“ пољске државности до антике (нпр. наводни поход Александра Великог на Пољску преко Моравске) и први уводи легенде тзв. малопољског циклуса. Ту се тако први пут спомиње Крак (Грахус!), легендарни оснивач Кракова и пољске државе. Малопољски циклус подразумева легенде о братоубиству (Крак II убија Леха...), победи над вавелским змајем, кнегињи Ванди, ратном лукавству Лестековом против војске Александра Великог у њеном наводном походу на Панонију и Пољску, лукавству Лестека II у трци која је одлучивала о упражњеном владарском престолу... Уводи се читава генеалогичка кнеза Попјела из Галов хронике, те тако он постаје Помпилијус II, син Помпилијуса I, праунук Лестека II и унук Лестека III ...
- II – о династији Пјастовића до сукоба Болеслава Кривоустог са Збигњевом. Овде се хроничар ослања на *великопољске легенде* које је нашао код Анонима Гала и прави њихову опширну парафразу. Галова *Хроника* била му је фактографски ослонац за целокупно излагање.
- III – од почетка самосталне владавине Болеслава Кривоустог до његових наследника Владислава Изгнанника и Болеслава Кудравог. Покрива и време које није обухватала Галова *Хроника* – од смрти Кривоустог до првих владара доба феудалне разједињености.
- IV – доба феудалне расцепканости – од ступања Мјешка III Старог на сениорски престо, односно обухвата догађаје између 1173. и 1202. Посебно место заузима апологија владавине Казимира Праведнога и стварање лика идеалног владара...

Стилске особености. Књиге I–III написане су у виду дијалога црквених великодостојника Јована и Матије. IV књига писана је у конвенцији нарације у трећем лицу.

Поезија у Винцентијевој Хроници. У тексту хронике нашло се четрдесетак краћих и дужих одломака у стиху, међу којима и једна басна у стиху. Најобимнија је дијалогска песма *Non est pudor pro dolore...* (*Није стид за жалост...*), у којој наступају персонификације: Веселост, Жалост, Слобода, Разборитост, Правда и Склад.

Витешка епика

1. Carmen Mauri (Маврова песма)

У питању је изгубљена латинска поема о судбини палатина Болеслава Кривоустог и извршиоца његовог тестаментa Пјотра Влостовица (Piotr Włostowic, † 1153). Дело је настало између 1153. и 1163, а аутор је био бенедиктинац самостана Св. Винцентија у Вроцлаву – иначе задужбини Пјотра Влостовица – по имену Мавро/Маур. Поеми се траг по свој прилици изгубио тек у XVI веку. О непобитном постојању дела дознајемо посредно из тзв. *Пољско-шлеске хронике* (1285), односно из једног сведочанства из 1520. Фрагменти песничког дела из XII века *Carmen Mauri* налазе се у прозном делу из XVI в. *Cronica Petri comitis Poloniae...* (*Хроника Петра војводе пољског...*). Говори о аутентичним актерима и околностима, на основу веродостојних сведочанстава.

У питању је жанр витешког романа. Главни јунак – идеални витез и уједно мученик који се жртвује за очување моралних вредности – јесте војвода Пјотр Влостовиц. С друге стране, отелотворење зла није, како би се очекивало, окрутни владар Владислав Изгнаник, већ његова жена Агнеса (Agnieszka), осветољубива, лажљива и безобзирна...

2. Приповест о Виславу, Валтеру и Хелгунди

Ова изгубљена приповест, према доминантном мишљењу, представља хипотетични самостални извор за једну причу из *Великопољске хронике* (XIII–XIV в.) из „паганског доба“. Прича је везана за град Вишлица (Wiślica), па се претпоставља да је дело настало на двору вишличких кнежева Хенрика Сандомјерског или Казимира Праведног. По претпоставци Т. Михаловске, то се дело преносило и усменим путем (на латинском или чак пољском), будући да третира локалне вишличке легенде.

У питању је витешка епопеја заснована на адаптацији Епа о Валтеру. У питању је, наиме, пољска „локализација“ западноевропског епа, добијена контаминацијом његових варијаната са аутентичним вишличким легендама. Претпоставља се да је дело било написано у стиху.

Јунаци: Валтер/Валгјеж (Walter, Walgierz Wdąły), кнез у Тињцу код Кракова; његова жена Хелгунда, француска принцеза, коју је Валтер отео аламанском краљевићу; вишлички кнез Вислав Лепи.

Садржај. Схема је типичан љубавни троугао с променљивим актерима, крунисан осветом.

Валтер, господар од Тињца, боравећи на двору франачког краља, заљубио се у краљеву кћер, лепу Хелгунду, која је пак волела аламанског краљевића. У настојању да преотме њено срце, Валтер је три ноћи за редом испод њеног прозора певао и – Хелгунда је презрела аламанског краљевића и... заљубила се у Валтера. Увређени краљевић напустио је франачки двор и поставио заседу на газу преко Рајне, слутећи ваљда да ће Валтер и Хелгунда побећи. То се и догодило, али аламански витезови су их пресрели. За прелазак преко Рајне тражили су онолико злата колико је Хелгунда била тешка, а кад им је Валтер то дао, опет нису хтели да их пусте; дошло је до двобоја између Валтера и аламанског краљевића, у којем је Валтер убио супарника. Тако је млади пар срећно стигао у Тињец. Кад се Валтер вратио кући, рођаци су му се пожалили на неправде које им је нанео Вислав Лепи, господар од Вишлице. Валтер га је потом ухватио, довукао у Тињец и затворио у тамницу. После неког времена, као и сваки витез, кренуо је

Валтер у поход... У његовом одсуству Хелгунда, усамљена, на слушкињин наговор, пусти из тамнице Вислава Лепог, а пошто, изгледа, није узалуд имао такав надимак, врло брзо заборави мужа. Ипак, кад се прочуло да се враћа, Хелгунда је побегла с Виславом његовој кући – у Вишлицу. Кад се Валтер вратио и дознао од своје чељади за женино неверство, одмах је кренуо у Вислављев замак. Тамо га је, међутим, жена поново преварила: обећавајући да ће му предати Вислава, позвала га је кришом у замак, где су га у заседи чекали Вислављеви витезови. И тако је Валтер окован у ланце и стављен у кавез одакле је сваке вечери морао да гледа и слуша љубавне игре Хелгунде и Вислава. Једина особа која се сажалила на Валтера била је Вислављева сестра – за разлику од брата, необично ружна – која је од Валтера измамила обећање да ће је, избави ли га, узети за жену. Једне вечери дотурила му је кључ и мач, па кад су љубавници, не слутећи ништа, почели да размењују нежности, Валтер је збацио ланце, ослободио се из кавеза, те у ефектној завршници усмртио своје злотворе...

Најстарији записи пољских речи

Поједине „словенске“/пољске речи – антропоними и топоними – срећу се у латинским изворима одавно. Скренули смо пажњу на један пример из *Хронике* Анонима Гала, али, како у Галовом делу, тако и у другим текстовима примера, премда доста ретких, било је још.

Најбогатији стари извор за пољску ономастику је тзв. *Гњезњанска була* (*Bulla gnieźnieńska*) из 1136.³ Документ је издао папа Иноћентије II пољској архидијецези, чинећи је тако независном од надбискупије у Магдебургу. Садржи преко 400 имена различитих места и људи – власника имања. Александар Брикнер (А. Brückner, 1856–1939) назвао ју је „златном булом пољског језика“.

---

³ Данас преовлађује мишљење, поткрепљено низом дипломатичких доказа, да је сачувани документ заправо препис-фалсификат начињен половином XII века. То, међутим, не умањује вредност Буле за пољску ономастику.

